

Черевченко Вікторія Валентинівна
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

Постмодерністські риси повісті-притчі Річарда Баха
„Чайка Джонатан Лівінгстон“

У статті розглянуто художньо-естетичні особливості творчого доробку Річарда Баха, визначено постмодерністські особливості твору „Чайка Джонатан Лівінгстон“, охарактеризовано алегорично-філософське тло повісті-повісті.

Ключові слова: *повість-притча, алегорично-філософське тло, буддійські мотиви, стильовий синкретизм, постмодернізм.*

Ім'я цієї людини не знайти ні в одному більш-менш сучасному підручнику з історії американської літератури. На Заході його ім'я давно асоціюється з кращими зразками прози нової доби. Він разюче не схожий ні на кого з американських прозаїків. Річард Бах, сучасний американський письменник, автор творів „Міст через вічність“, „Чужий на Землі. Біплан“, „Ніщо не випадкове“, „За межами розуму“, „Єдина“ та інших, вважається одним із успішних комерційних авторів США. Значна частина творів Р. Баха екранізована голівудськими кінорежисерами, зокрема американський режисер Холл Бартлетт зняв фільм „Jonathan Livingston Seagull“ („Чайка Джонатан Лівінгстон“). Річард Бах – особливий письменник, оскільки його творчий доробок тяжіє до оригінальності. Можливо, певні зовнішні риси творчості чимось нагадують художній стиль Антуана де Сент-Екзюпері, щодо філософічності – Рея Бредбері.

Водночас, попри величезну популярність його творів серед масового читача, у літературній критиці, як зазначає А. Жуковський, майже відсутні наукові розвідки, присвячені аналізу творчого доробку митця [5, с. 1]. У США видається багато книг, присвячених цьому авторові, але більшість з них має здебільшого довідковий характер. Хоча одні визнають його

провідним представником сучасної літератури, інші піддають безжальній критиці за очевидну настанову на прийоми масової культури та сенсаційності [2, с. 1]. Означені вище проблеми потребують адекватної оцінки, а творчий доробок митця вимагає своєрідної реабілітації перед читачем. Сказаним вище і зумовлена **актуальність дослідження**.

Мета дослідження полягає у тому, щоб розглянути творчість письменника в контексті сучасних літературознавчих досліджень і наявного критичного матеріалу, окреслити її характерні риси, визначити особливості відображення у повісті-притчі Р. Баха „Чайка Джонатан Лівінгстон“ нагальних проблем сучасного світу, розкрити синкретичний характер його твору. Саме цей синтез – від проблематики до прийомів, від своєрідного поєднання традицій класики до спрощеної мови, зрозумілої сучасним молодим читачам, обумовлюють необхідність вивчення творчості популярного американського письменника.

Відповідно до поставленої мети у роботі визначені такі **завдання**:

- визначити місце Річарда Баха в сучасній американській літературі;
- проаналізувати тематику та проблематику творів письменника;
- з'ясувати художньо-естетичні особливості повісті-притчі Р. Баха „Чайка Джонатан Лівінгстон“;
- обґрунтувати теоретичні засади стильового синкретизму твору.

Об'єкт дослідження – творчість сучасного американського письменника Річарда Баха, автора книг, що поєднують елементи автобіографізму, наукової фантастики і містики, філософської алегорії і притчі.

Предмет дослідження – художньо-естетичне тло повісті-притчі Р. Баха „Чайка Джонатан Лівінгстон“.

Матеріал дослідження – повість-притча Р. Баха „Чайка Джонатан Лівінгстон“.

Всесвітньо відомий американський письменник, філософ і публіцист Річард Девід Бах (англ. *Richard David Bach*) народився 23 червня 1936 року

в місті Оук-Парк, штат Іллінойс. За сімейними переказами, він є потомком (праправнуком) видатного німецького композитора Йогана Себастьяна Баха. Своє перше оповідання опублікував, ще навчаючись у школі. На перший погляд, сталося це випадково: щоб уникнути нудного курсу „Англійської літератури“, він вибрав альтернативний курс літературної творчості. Проте виявилось, що для отримання відмінної оцінки з цього предмету необхідна публікація. У результаті маленький Р. Бах почав розсилати свої матеріали до різних видань, поки журнал „Прес-телеграм“ не опублікував розповідь про клуб астрономів-аматорів „Вони бачили Місячну Людину“.

Після цього юнак упродовж чотирьох років навчався в університеті Лонг-Біч штату Каліфорнія, захоплювався літаками, перебував на службі у ВПС США пілотом тактичних випробувань F-84F. Захоплення авіацією теж видається випадковістю: у 18 років він побачив великий і красивий плакат – на ньому зображений винищувач, який летів вертикально вгору. Під плакатом був напис: „Ти можеш літати на ньому“. У той момент йому дуже захотілося літати. Для цього потрібно було лише поставити підпис під документами у вербувальному офісі. Він став авіаційним курсантом. Одного разу на лекції з історії ВПС США викладач написав на дошці великими літерами – ВБИВЦІ. Звернувшись до аудиторії, він сказав: „Так, це ви“. Він попередив, що їх будуть використовувати для вбивств, знаючи, що вони люблять літати.

Річарду Баху знадобилися роки для того, щоб зрозуміти, наскільки правий був той чоловік. Сталося це у Франції, в 1963-у році, коли він там служив. „Періодично о 3 години ночі, – згадує Р. Бах, – радянські військові запускали всі свої літаки у напрямку до кордону. Ми починали сходити з розуму. Встрибували в літаки, злітали, але в останню секунду радянські ВПС повертали назад, не долітаючи до кордону. Тим самим вони дізнавалися, скільки літаків у противника. І те ж саме робили ми. Це була чудова гра. Одного разу, коли я летів вздовж кордону, зауважив, що хтось летить з іншого боку паралельно мені. І я подумав: „Ми зійшли з розуму. Хлопець у

тому літаку любить літати так само, як і я. Тільки на його літаку намальована червона зірка, а на моєму – біла. Ось і вся різниця. Так чи варто через це вбивати один одного?“ Я похитав крилами, і льотчик у радянському літаку відповів мені тим же. І я зрозумів, що у мене набагато більше спільного з ним, ніж з тими людьми, які агітують за війну в моїй власній країні. Мені на очі навернулися сльози від усвідомлення того, що за божевілля відбувається навколо“. І ще одне: „не забувай, що твоя родина більше, ніж ти думаєш, і час від часу ти будеш зустрічати членів своєї сім’ї ...“ [2]. З лав ВПС США звільнився у визначений час у званні капітана.

Дещо пізніше Р. Бах працював пілотом-каскадером у кіно, він є автором технічної літератури і льотних інструкцій. На своєму старому одномісному літаку він неодноразово здійснював далекі ризиковані подорожі, потрапляючи в аварії, одна з яких ледь не коштувала йому життя. Хоча авіація стала його справжньою пристрастю, проте він завжди мріяв стати письменником, писати про те, що його захоплювало й хвилювало. Мабуть тому більшість його творів так чи так торкаються теми польоту, найбільшу славу автору принесла повість „Чайка Джонатан Лівінгстон“ (1970). До кінця 1972 року було надруковано більше мільйона екземплярів книги. Видавництво „Ридерз Дайджест“ видрукувало версію книги, яка стала бестселлером за 38 тижнів. У Радянському Союзі вона була опублікована у журналі „Иностранная литература“ № 12 за 1974 р.

Р. Бах декілька разів був одруженим. Ще будучи молодим пілотом він одружився вперше. Після народження шести дітей подружжя розлучилося, оскільки Річард розчарувався у шлюбі (один із його синів, Джонатан, написав книгу „Над хмарами“, у якій розповів про стосунки з батьком, якого він ніколи не знав).

У 1973 р. на зйомках фільму за книгою Р. Баха „Jonathan Livingston Seagull“ („Чайка Джонатан Лівінгстон“) письменник познайомився з актрисою Леслі Перріш, з якою вони одружилися у 1981 році. Саме ця жінка стала героїнею книг „Міст через вічність“ (1984), „Єдина“ (1988), „Втеча від

безпеки“ (1994). В кінці 90-х вони розлучилися, а в квітні 1999 року Річард Бах одружився з Сабріною Нельсон-Алексопулос [2].

Письменник Бах зізнавався, що не любив писати книги: „Якщо я тільки можу повернутися до будь-якої ідеї спиною, залишивши її там, у темряві, за порогом, то я не візьму в руки перо. Але час від часу передня стіна раптово з гуркотом розвалюється, обсипаючи все довкіл водоспадом скляних бризок та цегляною крихтою, і хтось, переступивши оце все сміття, хапає мене за горлянку і ніжно промовляє: „Я не відпущу тебе, доки ти не втілиш мене словами і не запишеш їх на папір“ [2].

Проза Р. Баха індивідуальна настільки, що неминуче видає творця, як тільки пробігаєш очима сторінку. Щоб зрозуміти її до кінця – слід міцно увійти в художній світ митця, який утворюють всі його книги. Ніщо так не вражає при порівнянні написаних ним книг, як майстерне їх виконання, як надання їм такої досконалої форми і змісту. Творчий світ Р. Баха – теж особливий.

Його книги об'єднують дві найголовніші риси. По-перше, це автобіографічність. За великим рахунком літературний персонаж Річард Бах і реально існуючий письменник одне і те ж обличчя. Саме такий автобіографічний характер носить книга „Міст через вічність“. Головний герой твору – Річард Бах, льотчик, письменник, актор, філософ, людина надто талановита і обдарована. У цьому творі розповідається про пошук великої любові, сенсу буття і зустрічі з єдиною жінкою. Справді, життя головного героя набуло справжнього сенсу, коли він знайшов єдину кохану жінку.

У житті Річарда Баха фактично все було майже так, як описано в романі. Не випадково, свою книгу письменник розпочав з посвяти до Леслі Перріш. Правда, в деяких місцях автор вільно обійшовся з хронологією, окремих персонажів узяв із реального життя, проте більшість імен вигдав.

Письменник підвів читача до таких висновків:

- чим розумнішою стає людина, тим їй складніше жити в згоді будь з

ким; чим більше вона знає, тим краще для неї жити окремо, самій по собі;

- якщо людина досить жорстока, якщо чинить опір меті життя, тоді від неї відступає навіть споріднена їй душа, залишаючи її на самоті;
- будеш завжди самотнім, будеш завжди когось шукати, доки в житті не знайдеться місця для людини, не менш важливої, ніж ти сам;
- двоє сумують тільки тоді, коли ментально й духовно далекі один від одного;
- якщо хочеш, щоб хтось залишився в твоєму житті, ніколи не стався до нього байдуже та егоїстично [2].

Таким чином, міст через вічність – це те єдине, що ніколи не закінчиться на Землі, це – любов між чоловіком та жінкою. Ідея твору: сенс буття – в любові, все змінюється, зникає, втрачає сенс, крім головного – любові.

Друга риса – це містика, ореолом якої оточені не тільки твори американського письменника, а й легенди про їх створення. Не дивлячись на те, що композиційно твори Р. Баха не мають передмови і післямови, один із його творів „Кишеньковий довідник Месії“ розпочинається зі своєрідного вступу. Автор повідомляє про те, як користуватися довідником. Його вчив месія Дональд Шимода. Після смерті месії (якого начебто вбили місцеві жителі, вирішивши, що він чаклун) письменник розгорнув довідник і прочитав: „У цій книжці усе може здатися помилкою“. У гніві він залишив книгу в полі (штат Айова), а потім назавжди покинув це місце і ніколи там не бував. Через двадцять років отримав бандероль з твором і вкладеним листом, у якому повідомлялося, що книга була знайдена під час роботи на полі, а також висловлювалася думка, що вона – власність письменника, яка майже не постраждала, і мала належати йому. Зворотної адреси не було. Річард Бах розгорнув книгу. Знову ті ж самі слова: „В цій книжці усе може бути помилкою“. Письменник ще раз заплющив очі, узяв книжку в руки і запитав: „Дорогий дивовижний томик, навіщо ти до мене повернувся?“ Відповідь була такою: „Усі люди, усі події у

твоєму житті виникають тому, що покликав їх туди ти. Що ти будеш робити з ними, – вирішувати тобі“ [5]. Такий містично інтригуючий сюжет не може не захоплювати читача.

Річард Бах вирішив надати можливість читачеві самому в будь-який час розгорнути книгу і перечитати її всю, прислуховуючись до шепоту мудрості. Використовуючи довідник, закривши очі, можна задавати питання, розгортати книжку на будь-якій сторінці, обирати праву чи ліву сторону, відкривати очі і читати відповідь. Розміщені на кожній сторінці справа і зліва віршовані строфи – це філософські узагальнення з питань сенсу буття, розуміння любові й ненависті, гніву й страху, ролі знання й прагнення до досконалості, випробування людини на землі, пізнання себе самого тощо. Усі секрети гранично прості для їх усвідомлення і сприймання. Деякі ідеї, викладені в довіднику, висловлювалися прозаїком у інших його книгах.

На думку автора, гарантія на складне і щасливе життя полягає у:

- 1) необхідності визначитися з тим, що любиш робити понад усе на світі;
- 2) прагненні робити ту справу, яка подобається, незважаючи на будь-які перепони;
- 3) вмінні дарувати іншим те, чому навчився, але тільки тим, хто розуміє цінність такого дару і хоче його мати.

Отже, написана Р. Бахом книга – це своєрідний інструктаж про те, як врятувати світ і удосконалити себе.

Третя риса всієї творчості письменника і, безумовно, головна – політ. В 16 книгах йому вдалося оспівати всі можливі стадії польоту: від бойового вильоту американського винищувача до здійснення душі, і при цьому жодного разу не повторитися.

Одне з центральних місць у розкритті цієї теми посідає повість-притча Р. Баха „Чайка Джонатан Лівінгстон“ (1970), її характерною ознакою стає стильовий синкретизм. У художньому світі твору органічно поєднуються риси об’єктивного і суб’єктивного, міфологічного і соціального, реального і фантастичного, психологічного і містичного характеру, що дозволяє розглядати його у контексті постмодернізму.

Ім’я чайки Джонатан Лівінгстон – ім’я славетного американського

льотчика 30-х років ХХ ст. Сам Р. Бах стверджував, що твір було написано під впливом вражень від реальних польотів відомого льотчика Джона Лівінгстона з 1920 по 1930 роки. Ідея написання книги виникла в автора 1959 року і була реалізована лише через вісім років. Письменник не вважав себе автором твору, а лише медіумом. Одного разу, прогулюючись туманним берегом каналу Белмонт Шор (штат Каліфорнія), почув Голос, який вимовив загадкові слова: „Чайка Джонатан Лівінгстон“. Підкоряючись Голосу, він сів за письмовий стіл і записав марево, що пройшло перед його очима, як кінофільм. На цьому історія майже скінчилась. Скільки письменник не намагався власноручно продовжити повість, йому це не вдавалося, аж поки через 8 років примарилося продовження [5]. Повість не відразу вразила видавців і читачів, спроби видати її окремою книжкою закінчилися невдало. Лише після того, як книгу було ілюстровано чудовими фотографіями фотографа-анімаліста Расела Масона, вона стала успішною.

Багатоплановість твору стала причиною досить різноманітних поглядів критиків: одні вбачали в ньому поему в прозі, інші – філософську казку, проте більшість схильні розглядати його як повість-притчу. Ключовим аргументом на користь такого підходу стає той факт, що події у творі не визначені ні хронологічно, ні територіально. Як і в будь-якій притчі, у повісті Р. Баха мова йде про дію, тому зустрічається багато дієслів, дієприкметників, дієприслівників, проте мало прикметників, і, відповідно, епітетів та метафор. Це стисла і мудра притча про велику мрію, яка живе в душі кожної людини, – мрію про політ, про покликання, мрію про безмежну досконалість.

Твір складається із трьох частин. Така композиційна особливість є відображенням трьох ступенів духовного самовдосконалення особистості: I частина повісті – пізнання істини, ідеї свободи; II частина – досягнення досконалості; III частина – прагнення поділитися знанням вищої істини з учнями. У цьому контексті традиційна дихотомія понять *земля – небеса* також зазнає художнього переосмислення, адже в ній актуалізуються не скільки ознаки буття, а, перш за все, явища духовного характеру: *небеса* – це

не певний час чи місце, а сфера найвищої досконалості.

Систему образів твору побудовано на протиставленні сірої зграї (вісім тисяч очей) та головного героя – Чайки Джонатана Лівінгстона, який вирізняється неординарністю поведінки. Його не приваблює, як інших, їжа, він окрилений мрією навчитися досконало літати, прагнене до прискорення польоту. Задля реалізації своєї мети він нехтує усталеними нормами поведінки пташиного середовища. Таку позицію Джонатана в зграї ніхто не розуміє, навіть його батьки, які постійно нагадують синові про вічне покликання чайки – літати для того, щоб їсти. Ці образи мало індивідуалізовані, що також відповідає жанру притчі. Тому поведінка героя сприймається іншими як своєрідний виклик.

Його бажання залишитися вільним і незалежним від загальноприйнятих законів, прагнення до досконалості стає життєвою позицією героя. Чайка Джонатан працює на межі своїх можливостей, намагається бути зосередженим та обережним, проте часто зазнає невдач. Іноді падає на поверхню води так боляче, що йому здається, ніби розбився. У такі хвилини намагається бути звичайною чайкою. Потім усвідомлює, що втратив зв'язок із силою, яка змушувала його шукати знання. Це спонукає знову опановувати свій страх і основи мистецтва вищого пілотажу, залишатися вірним своїй мрії.

Щасливий і окрилений радістю відкриття власного прориву (усі навчаться літати, здобудуть свободу), він чекає на визнання зграї. Однак усі її члени були переконані в тому, що нікому із чайок не дано зрозуміти сенс життя, бо вони приходять у світ для того, щоб їсти і за рахунок цього якомога довше в ньому існувати.

Незрозумілий, нескорений, самотній, решту своїх днів Чайка Джонатан провів у вигнанні. Герой не дорікає собі, не шкодує про ціну, яку довелося заплатити за своє прагнення бути першим серед інших. Єдине, що непокоїть його, – це відмова інших чайок повірити у силу польоту. Причини такого ставлення до життя він вбачав у страхіві і злобі. Цікава деталь: лише

вигнанці зграї мають васні імена, у такий спосіб утілюючи ідею виключності і провідництва.

Перебуваючи в інших просторових вимірах головний герой твору знаходить однодумців. В тих інших, вищих, світах були зграї чайок, які майстерно літали і постійно вдосконалювали свою техніку польоту. Йому пощастило зустрітися з ними, бути прийнятим до їхньої зграї. Чайка Джонатан бачив, що для кожного такого птаха найвагомим у житті було удосконалення польоту і самого себе. Саме у їхньому середовищі він відчув справжню гармонію.

Однак герой був народжений для того, щоб відкривати істину іншим. Йому понад усе хотілося повернутися до своєї рідної зграї і навчати своїх братів майстерно літати. Повертаючись до рідних країв, Джонатан зустрівся з Чайкою Глетчер Лінд, якого вигнали за любов до польоту. Він став ідеальним учнем Джонатана. Через три місяці до них приєдналося ще шість учнів-вигнанців, яких захопила ідея досконалого польоту. Коли всі вони набули певної майстерності, Чайка Джонатан запропонував їм повернутися до рідної зграї, однак учні не поділяли думок свого вчителя, оскільки змирилися зі станом вигнанців, яким заборонено повертатися туди, де їх не чекали і не кликали. Проте слова Джонатана-вчителя: *„Ми вільні, а тому маємо право йти туди, куди бажаємо, і бути самими собою усюди, де знаходимося“* [1] пробудили у птахів дух свободи, незалежності, гордості і бажання не коритися іншим.

Повернення і політ чайок-вигнанців захопив зграю, яка, не зважаючи на заборону Голови, вступила з ними в спілкування. Поступово навколо Джонатана та його учнів з'являлися птахи, які приходили уночі, щоб слухати пояснення вчителя. Спочатку вони ховалися, боялися бути викритими. А вже через місяць від зграї відкололася перша чайка Терренс Лоуелл, яка стала восьмим учнем Джонатана. Слідом за нею із зграї пішов Керк Мейнард.

Тисячі птахів милувалися польотом Джонатана та його учнів, прислуховувалися до слів учителя, не звертаючи уваги на те, що їх можуть

побачити. Щодня кількість чайок збільшувалася. У згаї про Джонатана говорили різне: він або Бог, або диявол. Разом з тим ніщо не зупиняло Чайку Джонатана у своєму прагненні до досконалості. І коли він побачив, що його учні вже не потребували допомоги, назавжди покинув їх, виконавши свою місію на землі.

Як бачимо, однією з ключових у творі стає проблема пошуку сенсу життя. Крім того, письменник торкнувся й інших „вічних“ проблем у літературі: взаємовідносин батьків та дітей, філософського розуміння добра і зла, ницості та прагнення до високого, буденних турбот і жадоби пізнання тощо.

У композиційно-художніх особливостях твору знайшли відображення окремі тенденції розвитку сучасної постмодерної літератури, яка синтезувала у собі міфологічні риси, позитивне мислення, яке властиве американській культурі, філософію надлюдини, елементи буддизму та євангелізму. Так, міфологічний світогляд людини репрезентує вірування, прикмети, повір'я, які пов'язані з концептами міфобуття та становлять невід'ємну частину її духовної культури. За окремими представниками міфологічного світу закріплено певний набір функцій, значення яких передавалося з покоління в покоління та засвоювалося як чітке правило співжиття людини та природи.

Усні оповіді про птахів та тварин зародилися у період зародження мисливства та рибальства, тобто за кам'яної доби. В той же час люди починали приручати диких тварин, тотемних предків, вважаючи їх священними. Такі оповіді спершу мали магичний та практичний характер, оскільки їх мета замовити, заморозити тварину, заманити її у свої сіті чи пастку, а також передати молодим мисливцям та ловцям знання про вдачу, характер поведінки, звички дикої звірини. На творенні мовної картини світу суттєво позначилися народні уявлення про перевтілення людей у тварин, що зумовило традиційне зіставлення поведінки людини і тварини.

Звернення до світу птахів як до джерела знання про навколишнє середовище також сягає часів міфологічних уявлень про світ. Відлуння

колишніх уявлень можна почути в легендах про птаха-фенікса, дивних птахів із казок та переказів. Кожна окрема індоєвропейська мова, засвоївши спільну систему образів-символів світу природи, водночас внесла в їх інтерпретацію власний національно-культурний колорит, зокрема шляхом виявлення нових особливостей поведінки, характеру птахів та тварин, нові можливості слововживання, сполучуваності слів-зооназв.

Очевидно, що символічне значення багатьох анімалістичних назв ґрунтується не тільки на безпосередніх спостереженнях над їх поведінкою, а й на опосередкованому – через міфотворчість, байку, казку – сприйнятті образу. На ґрунті переосмисленого, трансформованого через народне бачення місця і ролі птахів та тварин в житті людини, у відносинах із природою зрештою розвинулася літературна традиція. Ці образи-символи активно увійшли в усне народне мовлення; багатий світ фауни здобув нові образні втілення [14].

У фольклорі та художній творчості узагальнений образ *птаха* (*птиці*) вживається як порівняння на позначення швидкості, стрімкості, легкості, сприймається передовсім як символ польоту, натхнення. Поняття високого польоту, охоплення широкого простору пов'язане з поняттям долі, провідництва, в основі їх лежать спільні значеннєві компоненти – „неосяжність“, „безмежність“, „плин часу“, „мінливість“ тощо.

Значення провідництва по-різному трансформується в поняттях, пов'язаних із крилом, птахом [8]. Наприклад, з образом *синього птаха* (за однойменною п'єсою М. Метерлінка), символічно асоціюється уявлення про щастя, прагнення до ідеалу. Слово-поняття *птиця* нерідко виступає як перший стрижневий компонент поетичних сполучень із родовим відмінком іменника: *птиця щастя*, *птиця кохання*, де образ *птиці* створює враження піднесеності, краси почуття. Але у фольклорі образ *птиці* може передавати й почуття безнадії, безвиході, неволі, її політ навіює сум, печаль. Показовий епітет до слова *птиця* – *сіра*, тобто тоскна, безбарвна, жалібна.

Один із поетичних образів, широко вживаних в усній народній та

художній творчості, – образ *чайки*. У структурі символічного значення можуть виявлятися ознаки як позитивного, так і негативного ставлення до образу: чайка сприймається як хижак, крики її – як провісники недоброго. Річард Бах задумав створити образ *птаха*, який мріяв пройти крізь стіну обмежень і заборон, виявивши наполегливість у подоланні своїх обмежених можливостей, упевненість у необхідності боротьби за досягнення своєї мети.

За жанром – це алегорично-філософська повість про призначення людського життя. Багато критиків, рецензентів зазначали на наявність у повісті євангельських і буддійських мотивів. Біблійно-євангельський сюжет виявився в обранництві і вигнанні, поверненні до тих, *„чий розум відкритий до знань“*, учнях-апостолах, дивах, відвідуванні раю для чайок, смерті і воскресінні. Разом з тим підкреслено, що у притчі відсутній будь-який релігійний пафос. Як доказ, наведемо цитати із твору: *„Віра тут ні до чого... Навіть у випадку звичайного вміння літати на одній вірі далеко не залетим“* [1, с. 68]. Наставляючи свого учня, Чайка говорить йому: *„Не давай їм розпускати про мене безглузді плітки. Або робити з мене бога, добре, Флетч? Я чайка. Ну, хіба що люблю літати“* [1, с. 123].

Буддійські мотиви простежуються в перетворенні, основою якого стало страждання: *„Ми перелітаємо з одного світу в інший... А щоб зрозуміти досконалість, на це пішла ще добра сотня життів“* [1, с. 58]. У притчі акцентовано увагу не на розвитку образу Джонатана Лівінгстона, а на основному постулаті буддизму – ідеї переродження і досягнення досконалості. *„Мета життя – пошук досконалості, а завдання кожного з нас – максимально наблизити її прояв у самому собі, у власному стані і поведінці. Закон на всіх рівнях буття – той самий: свій наступний світ ми вибираємо за допомогою знання, яке знайшли тут. І якщо тут ми віддаємо перевагу невігластву, то знання наше залишилось попереднім, – наступний наш світ нічим не буде відрізнятися від теперішнього, всі його обмеження будуть збережені, і таким же не підйомним буде гнітючий вантаж незрозумілого виклику“* [1, с. 59]. Вплив філософії буддизму проявляється ще

й у тому, що головному герою властиве відчуття простору як блаженства, у якому він шукає не владу, а вищу істину – прагнення самовдосконалення.

Присутність євангельських та буддійських мотивів критики пояснювали розквітом у 60-70-х роках ХХ ст. молодіжного руху хіппі, представники якого відмовилися від споживацького погляду на життя, стверджували культ свободи, любові, проголосили своїми святими Ісуса, Будду, Ганді, зверталися до східних учень. Рей Бредбері відгукнувся про повість-притчу так: „Ця книга Річарда Баха діє відразу в двох напрямках. Вона надає мені почуття польоту і повертає мені молодість“[2].

Розповідь Річарда Баха „Чайка Джонатан Лівінгстон“ – це прекрасна історія, яку деякі називають філософської казкою. Як стверджує сам письменник, ідея твору була нав'язана йому чайками, коли він прогулювався по морському березі. На численні запитання читачів і журналістів, Річард Бах відповідає, що йому нічого додати до написаного і коментувати свій твір він теж не буде, адже твір здатний розповісти про себе сам.

Отже, в повісті-притчі „Чайка Джонатан Лівінгстон“ Річард Бах під виглядом зграї чайок описує соціум, людське суспільство, його невігластво, безглузду боротьбу за їжу та місце під сонцем. Все було б дуже безнадійно, якби серед натовпу не з'являлися такі люди-чайки як Джонатан. Цей образ особливий. Він відрізняється від інших. Досить хоча б того, що дні герой проводить не в пташиній метушні та боротьбі за їжу, а в небі, і головне для нього – політ. Р. Бах в своїй розповіді алегорично говорить про життя кожної людини. Він намагається донести до людей важливість кожної прожитої хвилини, важливість вдосконалення тіла і духу, важливість прагнення до кращого і закликає їх не зводити своє існування до механічних дій, нікому не потрібних справ, побутових дрібниць. Твір, безсумнівно, актуальний для будь-якого суспільства. Світоглядна позиція автора розкривається в кожній деталі, передусім епіграфі до твору: *„Істинному Джонатану-Чайці, що живе в кожному з нас ...“* [1]. Очевидно,

що автор вірить у високе покликання кожної людини змінити своє життя і світ.

Творчість Річарда Баха являє собою яскраву сторінку сучасної художньої літератури. У його творах чітко окреслені соціальні проблеми сучасності. А завдяки оригінальності та проблемності задуму твори письменника легко, з інтересом читаються і запам'ятовуються. Герої представляють собою цілісні образи, яким притаманні і чуттєва конкретність, і включеність особистості автора, і асоціативність, вони приречені існувати в різних епохах, культурах і суспільствах.

Мова і стиль творів Р. Баха не вирізняється особливою яскравістю, не впадає в очі зайвої красномовності. Письменник обирає прості, розмовні засоби вираження, роблячи розповідь легкою для сприйняття і усвідомлення, неповторність манери Річарда Баха безперечна і забезпечує популярність його творів. Розповіді і нариси письменника, його книги – провідний шлях у світ пізнання себе і своїх можливостей. Ідеї, які захоплювали письменника, виявилися важливими для багатьох читачів.

Твори Річарда Баха цілком можна сприймати як твори про політ, що рясніють великою кількістю технічних термінів. Проте літак – лише зручна візуальна форма для подорожей крізь час і простір. Насправді його твори є алегорією про політ людського духу. Політ – це більше, ніж слово, ніж стан – це релігія, яку, на щастя, не розучилися сповідувати.

Повість-притча „Чайка Джонатан Лівінгстон“ принесла авторові світову популярність і любов читачів різних країн. Він став символом безмежних можливостей того, хто вміє мріяти, вірить у досконалість і любить життя. Пізніше з'явилися інші оповідання Річарда Баха. Але при всій своїй глибині вони не йдуть у порівняння з прекрасним шедевром, що зачаровує читача своєю разючою красою. Повість стала своєрідним посібником на шляху до істини для тих, хто шукає духовної досконалості.

Автор налаштовує читача на те, що кожен сам може бути Джонатаном Лівінгстоном. Він будує чіткий асоціативний ряд, проводячи аналогію між

жадібною пташиною зграєю і окремими чайками, які вирвалися із „зачарованого кола“, які стали „іншими“, соціумом і абсолютно кожною людиною, яка здатна повірити у власні сили і змінитися. Ці дві аналогії, два образи складають єдине ціле, одну систему, в якій все взаємопов'язане.

Незважаючи на те, що твір не значний за обсягом, в ньому практично відсутні художні деталі. Читач не зустрічає предметів чи знаків, за допомогою яких автор хотів виразити приховані смисли, він просто веде мудру і світлу розповідь, у якій кожен може знайти щось своє. Образ, який намагається донести до нас Р. Бах – це образ сильної і сміливої людини, образ вільної і світлої істоти, образ особистості, яка прагне досконалості. У повсякденному житті такі яскраві особистості зустрічаються, проте губляться на тлі загальної маси, що асоціюється зі зграєю чайок. Наявність або відсутність художньої правди кожен читач може визначити самостійно: для когось це все здається фантазією, а хтось сам є чайкою Джонатаном, тому філософські думки Р. Баха близькі йому духовно. Завданням автора було донести до читачів свою істину, своє повчання і надію. Він майстерно виконав це завдання у глибокому за змістом оповіданні.

Мораль повісті-притчі: місія кожного полягає в тому, щоб стати більш досконалим, люблячим. Необхідно кожному пам'ятати і не забувати про те, що в усіх випробуваннях людину буде підтримувати безмежна сила світла. Алегоричність твору очевидна, адже зграя чайок асоціюється з нашим повсякденним життям, політ Джонатана Лівінгстона – зі свободою, а прагнення до його вдосконалення – з бажанням пізнати сенс буття та осмислити шляхи людського самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бах Річард. Чайка Джонатан Лівінгстон. – М.: ТОВ Видавництво «Софія», 2008. - 112 с.
2. Веллер М. Слово і професія. http://tilimoska.livejournal.com/52_509.html.
3. Давиденко Г. Й., Стрельчук Г. М., Гричаник Н. І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: Навчальний посібник. – К.: Центр

учбової літератури, 2007. – 504 с.

4. Давиденко Г. Й., Чайка О. М. Історія зарубіжної літератури ХІХ – початку ХХ століття: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.

5. Жуковський А. Творчество и философия Ричарда Баха.

<http://www.topos.ru/article/ontologicheskie-progulki/tvorchestvo-i-filosofiya-richarda-bakha-1>

6. Зверев А. Что такое массовая литература. Лики массовой литературы США. – М.: Наука, 1991. – С. 26.

7. Пахаренко В. І. Українська поетика. – Черкаси, „Відлуння-Плюс“, 2009. – 416 с.

8. Ромащенко Л. І. Крила як символ духовного злету людини (До трактування образу крил в оповіданні Г. Г. Маркеса «Стариган з крилами» та баладі І. Драча «Крила») // Всесвітня література. – 1998. – № 12. – С. 17 – 19.

9. Скоцик Л. Подорож у Всесвіті. Життєві уроки Маленького принца за твором А. Де Сент-Екзюпері // Зарубіжна література. – 2006. – № 12 (460). – С. 12 – 13.

10. Стеценко Т. Використання сюжетної гри у творах письменників-постмодерністів (У. Еко, М. Павич) // Зарубіжна література. – 2005. № 13 (413). – С. 9 – 17.

11. Українець Л. Як говорить Маленький принц? Вивчення повісті-казки А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц» в українських перекладах // Всесвітня література і культура. – 2001. - № 5. – С. 50 – 52.

12. Філософія. Навч. посібник (За ред. І. Ф. Недольного). – К.: Вікар, 1997. – 326 с.

13. Шахова К. Революція світової прози // Зарубіжна література. – 1998. – № 17 (81). – С. 1 – 7.

14. Шолок А. Крила як символ духовного злету людини. Аналіз творів колумбійця Г. Маркеса «Стариган з крилами» та українців І. Драча «Крила», В. Симоненка «Тиша і грім», М. Пономаренка «Синій птах» // Зарубіжна література. – 2004. – № 12. – С. 19 – 23.

АНКЕТА ЗАЯВНИКА

Прізвище, ім'я, по батькові: Черевченко Вікторія Валентинівна

Установа: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Науковий ступінь, вчене звання, посада: кандидат філологічних наук, викладач кафедри слов'янських мов та зарубіжної літератури

Службова адреса м. Умань, вул. Садова 28

Домашня адреса м. Умань, вул. Незалежності 86, кв. 11

Контактний телефон д.т. 8(04744)2-36-20; моб.т. 8-097-357-16-54

Назва доповіді/статті Постмодерністські риси повісті-притчі Річарда Баха „Чайка Джонатан Лівінгстон“